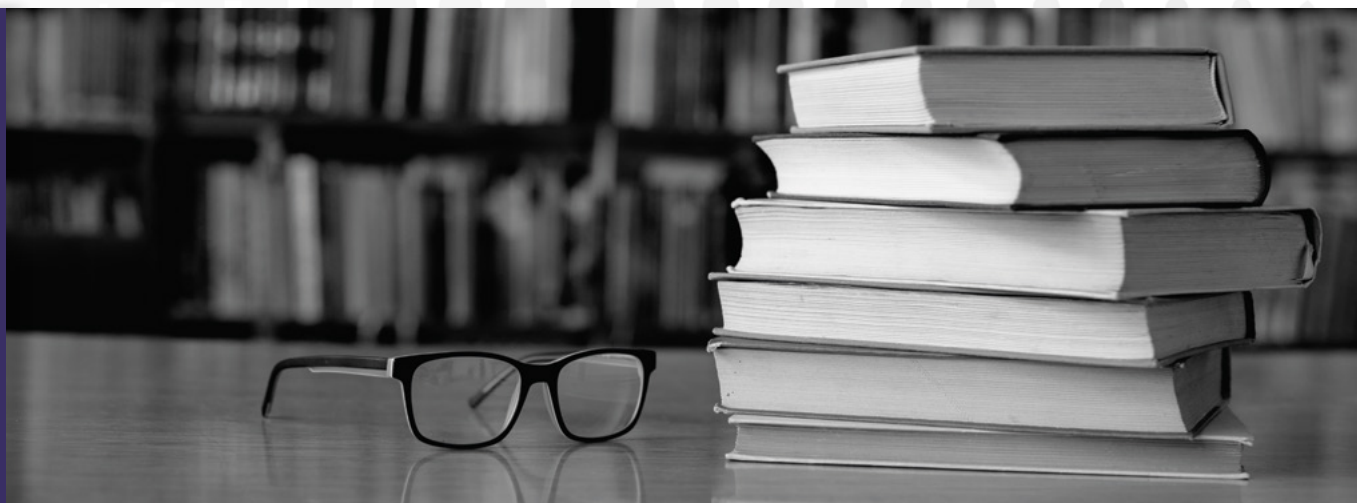

↑ Egzamin maturalny w 2021 roku

Vademecum nauczyciela

JĘZYK POLSKI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
I NAUKI

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Égzamin maturalny **w 2021 roku**

Vademecum nauczyciela

JĘZYK POLSKI

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2021

Tekst komentarza
do wymagań egzaminacyjnych
dr Maria Romanowska

Konsultacja merytoryczna
Elżbieta Witkowska

Redakcja i korekta
Elżbieta Gorazińska

Projekt okładki, layout
redakcja techniczna i skład
Wojciech Romerowicz

Elementy graficzne: © Jovan/stock.adobe.com, © Pushkarevskyy/stock.adobe.com,
© absent84/stock.adobe.com, © Julien Eichinger/Fotolia.com, © LynxVector/Fotolia.com

© Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2021
Wydanie I

ISBN 978-83-66830-04-2

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl
tel. 22 345 37 00

Spis treści

Wprowadzenie.....	4
1. Wymagania egzaminacyjne	5
2. Komentarz do wymagań egzaminacyjnych	16
2.1. Wymagania egzaminacyjne a podstawa programowa – zakres zmian	16
2.2. Teksty kultury w wymaganiach egzaminacyjnych	20
2.3. Egzamin maturalny z języka polskiego w roku szkolnym 2020/2021	21
2.4. Jak sprostać wyzwaniu?	22
2.5. Akapity i argumenty – naczynia połączone	25

Wprowadzenie

Szczególne warunki, w jakich odbywa się edukacja w następstwie pandemii koronawirusa, stały się przyczyną określenia wymagań egzaminacyjnych w roku szkolnym 2020/2021. Niniejsza publikacja ma na celu zaprezentowanie istotnych zmian, które wpłyną na kształt egzaminu maturalnego z języka polskiego w związku z określeniem zakresu wymagań, oraz przybliżenie najważniejszych informacji na temat wymagań egzaminacyjnych w roku szkolnym 2020/2021.

Umiejętności, które powinien w wyniku edukacji opanować uczeń, zostały podzielone na dwie kategorie. Pierwsza z nich to umiejętności pominięte w wymaganiach egzaminacyjnych, ale nadal obowiązujące w procesie dydaktycznym, druga to umiejętności, które w myśl nowego rozporządzenia ministra¹ stanowią **wymagania egzaminacyjne** i będą podstawą zadań na egzaminie maturalnym z języka polskiego na poziomie podstawowym i poziomie rozszerzonym.

Wskazane w rozporządzeniu wymagania egzaminacyjne ukierunkowują pracę nauczyciela i pozwalają na pogłębienie tego zakresu umiejętności, które sprawdzi egzamin maturalny. Warto w tym miejscu przypomnieć, że zarówno podstawa programowa, jak i umiejętności egzaminacyjne zostały przyjęte aktami prawnymi, którymi są właściwe rozporządzenia ministra edukacji. Nauczyciel ma obowiązek zrealizowania wszystkich zapisów podstawy programowej w procesie dydaktycznym na każdym etapie edukacyjnym. W związku z powyższym obowiązuje pełna ich realizacja na III oraz na IV etapie edukacyjnym². Realizacja wszystkich zapisów podstawy programowej przy zredukowaniu wymagań egzaminacyjnych jest bardzo istotna ze względu na dalszą edukację absolwentów szkół średnich i ich podjęcie edukacji na studiach wyższych.

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 16 grudnia 2020 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. 2020, poz. 2314).

² Mowa o podstawie programowej określonej w dokumencie: Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej o podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2012, poz. 977, ze zm.).

1. Wymagania egzaminacyjne

Załącznik nr 2 do *Rozporządzenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 16 grudnia 2020 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19* (Dz.U 2020, poz. 2314)

Egzamin maturalny z języka polskiego

W dokumencie dwiema gwiazdkami (***) oznaczono wymagania, z zakresu których będzie przeprowadzana część ustna egzaminu maturalnego, nieobowiązkowa w 2021 r.

III etap edukacyjny

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
Zdający samodzielnie dociera do informacji; rozumie komunikaty o coraz bardziej skomplikowanej organizacji – werbalne i niewerbalne; podejmuje refleksję nad znaczeniami słów i dąży do ich dokładnego rozumienia; krytycznie ocenia zawartość komunikatów.
- II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.
Zdający doskonali sprawność analizy i interpretacji tekstów kultury; zyskuje nowe narzędzia, dzięki którym jego lektura jest coraz dojrzsza, bardziej świadoma i samodzielna; poznaje nowe gatunki i konwencje literackie; wykorzystuje poznane pojęcia w refleksji o literaturze i wartościach; czyta teksty kultury odpowiadające charakterystycznej dla tego wieku wrażliwości – z zakresu literatury młodzieżowej i popularnej; stopniowo zaczyna poznawać dzieła klasyczne ważne dla kultury polskiej i światowej.
- III. Tworzenie wypowiedzi.
Zdający zyskuje coraz wyraźniejszą świadomość funkcji środków językowych, które służą formułowaniu wypowiedzi; zdobywa wiedzę o różnych odmianach polszczyzny i kształci umiejętność poprawnego wykorzystywania ich w różnych sytuacjach, pogłębia znajomość etyki mowy i etykiety języka; poznaje i tworzy nowe, coraz trudniejsze formy wypowiedzi.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
 1. Czytanie i słuchanie. Zdający:

- 1) odbiera komunikaty pisane, mówione, w tym nadawane za pomocą środków audiowizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie;
 - 2) wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu;
 - 3) porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie;
 - 4) odróżnia informacje o faktach od opinii;
 - 5) rozpoznaje różnice między fikcją a kłamstwem;
 - 6) rozpoznaje wypowiedzi o charakterze emocjonalnym i perswazyjnym;
 - 7) rozpoznaje intencje wypowiedzi (aprobatę, dezaprobatę, negację, prowokację);
 - 8) dostrzega w wypowiedzi ewentualne przejawy agresji i manipulacji;
 - 9) rozpoznaje wypowiedź argumentacyjną, wskazuje tezę, argumenty i wnioski;
 - 10) rozróżnia gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne (artykuł, wywiad, reportaż);
 - 11) czerpie dodatkowe informacje z przypisu.
2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Zdający:
 - 1) korzysta ze słownika: języka polskiego, poprawnej polszczyzny.
 3. Świadomość językowa. Zdający:
 - 1) rozumie pojęcie stylu, rozpoznaje styl potoczny, urzędowy, artystyczny i naukowy;
 - 2) rozpoznaje wyrazy wieloznaczne i rozumie ich znaczenia w tekście;
 - 3) dostrzega zróżnicowanie słownictwa – rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (wyrazy gwarowe, terminy naukowe, archaizmy i neologizmy, eufemizmy i wulgaryzmy; dostrzega negatywne konsekwencje używania wulgaryzmów); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) – rozumie ich funkcję w tekście;
 - 4) rozpoznaje w zdaniach i w równoważnikach zdań różne rodzaje podmiotów, orzeczeń, dopełnień, okoliczników oraz przydawkę – rozumie ich funkcje;
 - 5) rozróżnia rodzaje zdań złożonych podrzędnie i współrzędnie, imiesłowowe równoważniki zdań, zdania bezpodmiotowe oraz rozumie ich funkcje w wypowiedzi;
 - 6) odróżnia temat fleksyjny od końcówki;
 - 7) odróżnia czasowniki dokonane i niedokonane; rozpoznaje tryby i strony (czynną i bierną) czasownika oraz imiesłowy – wyjaśnia ich funkcje w tekście.
- II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.
1. Wstępne rozpoznanie. Zdający:

- 1) opisuje odczucia, które budzi w nim dzieło;
 - 2) rozpoznaje problematykę utworu.
2. Analiza. Zdający:
- 1) przedstawia najistotniejsze treści wypowiedzi w takim porządku, w jakim występują one w tekście;
 - 2) charakteryzuje postać mówiącą w utworze;
 - 3) rozróżnia narrację pierwszoosobową i trzecioosobową oraz potrafi określić ich funkcje w utworze;
 - 4) wskazuje funkcje użytych w utworze środków stylistycznych z zakresu słownictwa (neologizmów, archaizmów, zdrobnień, zgrubień, metafor), składni (powtórzeń, pytań retorycznych, różnego typu zdań i równoważników), fonetyki (rymu, rytmu, wyrazów dźwiękonaśladowczych);
 - 5) omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu (tytułu, podtytułu, motta, apostrofy, puenty, punktu kulminacyjnego);
 - 6) przypisuje czytany utwór do właściwego rodzaju literackiego (epika, liryka, dramat);
 - 7) rozpoznaje czytany utwór jako: przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedię, dramat (gatunek), tragedię, balladę, nowelę, hymn, powieść historyczną;
 - 8) rozpoznaje odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieść lub opowiadanie obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy;
 - 9) wskazuje elementy dramatu, takie jak: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog;
 - 10) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych; wskazuje przykłady mieszania gatunków;
 - 11) uwzględnia w analizie specyfikę tekstów kultury przynależnych do następujących rodzajów sztuki: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne.
3. Interpretacja. Zdający:
- 1) przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i uzasadnia ją;
 - 2) uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny.
4. Wartości i wartościowanie. Zdający:
- 1) ze zrozumieniem posługuje się pojęciami dotyczącymi wartości pozytywnych i ich przeciwieństw oraz określa postawy z nimi związane, np. patriotyzm-nacjonalizm, tolerancja-nietolerancja, piękno-brzydota, a także rozpoznaje ich obecność w życiu oraz w literaturze i innych sztukach;

- 2) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne, np. miłość, przyjaźń, śmierć, cierpienie, lęk, nadzieja, wiara religijna, samotność, inność, poczucie wspólnoty, solidarność, sprawiedliwość; dostrzega i poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne;
- 3) dostrzega zróżnicowanie postaw społecznych, obyczajowych, narodowych, religijnych, etycznych, kulturowych i w ich kontekście kształtuje swoją tożsamość.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Mówienie i pisanie. Zdający:

- 1) tworzy spójne wypowiedzi **ustne (monologowe i dialogowe) oraz pisemne w następujących formach gatunkowych: opis sytuacji i przeżyć, zróżnicowany stylistycznie i funkcjonalnie opis dzieł sztuki, charakterystyka postaci literackiej, filmowej lub rzeczywistej, sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia, rozprawka, podanie; dostosowuje odmianę i styl języka do gatunku, w którym się wypowiada;
- 2) stosuje zasady organizacji tekstu zgodne z wymogami gatunku, tworząc spójną pod względem logicznym i składniowym wypowiedź na zadany temat;
- 3) tworzy plan twórczy własnej wypowiedzi;
- 4) dokonuje starannej redakcji tekstu napisanego, poprawia ewentualne błędy językowe, ortograficzne oraz interpunkcyjne;
- 5) uczestniczy w dyskusji, uzasadnia własne zdanie, przyjmuje poglądy innych lub polemizuje z nimi;
- 6) przestrzega zasad etyki mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 7) stosuje zasady etykiety językowej – **wie, w jaki sposób zwracać się do rozmówcy w zależności od sytuacji i relacji, łączącej go z osobą, do której mówi, zna formuły grzecznościowe, zna konwencje językowe zależne od środowiska, ma świadomość konsekwencji używania formuł niestosownych i obraźliwych.

2. Świadomość językowa. Zdający:

- 1) rozróżnia normę językową wzorcową oraz użytkową i stosuje się do nich;
- 2) sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny; zna granice stosowania slangu młodzieżowego;
- 3) tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wysławiania się; świadomie dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści;
- 4) stosuje związki frazeologiczne, rozumiejąc ich znaczenie;
- 5) stosuje różne rodzaje zdań we własnych tekstach; dostosowuje szyk wyrazów i zdań składowych do wagi, jaką nadaje przekazywanym informacjom;

- 6) wykorzystuje wiedzę o składni w stosowaniu reguł interpunkcyjnych; stosuje średnik;
- 7) przekształca części zdania pojedynczego w zdania podrzędne i odwrotnie, przekształca konstrukcje strony czynnej w konstrukcje strony biernej i odwrotnie, zamienia formy osobowe czasownika na imiesłowy i odwrotnie – ze świadomością ich funkcji i odpowiednio do celu całej wypowiedzi; zamienia mowę niezależną na zależną;
- 8) wprowadza do wypowiedzi partykuły, rozumiejąc ich rolę w modyfikowaniu znaczenia składników wypowiedzi;
- 9) wykorzystuje wykrzyknik jako część mowy w celu wyrażenia emocji; stosuje wołacz w celu osiągnięcia efektów retorycznych;
- 10) stosuje poprawne formy odmiany rzeczowników, czasowników (w tym imiesłowów), przymiotników, liczebników i zaimków; stosuje poprawne formy wyrazów w związkach składniowych (zgody i rządu);
- 11) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijającym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: rozwój psychiczny, moralny i fizyczny człowieka; społeczeństwo i kultura; region i Polska).

Teksty kultury

1. Teksty kultury (* oznacza lekturę obowiązkową):
*Jan Kochanowski – wybrane fraszki, *Treny* (V, VII, VIII); *Ignacy Krasicki – wybrane bajki; Aleksander Fredro *Zemsta*; Adam Mickiewicz *Dziady część II*;
*Henryk Sienkiewicz – wybrana powieść historyczna (*Quo vadis*, *Krzyżacy* lub *Potop*); wiersze wybranych poetów.
2. Inne teksty poznawane w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela).

IV etap edukacyjny (poziom podstawowy i rozszerzony)

Ogólne wymagania egzaminacyjne

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
Zdający rozumie teksty o skomplikowanej budowie; dostrzega sensy zawarte w strukturze głębokiej tekstu; rozpoznaje funkcje tekstu i środki językowe służące ich realizacji; ma świadomość kryteriów poprawności językowej.
- II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.
Zdający stosuje w analizie podstawowe pojęcia z zakresu poetyki; w interpretacji tekstu wykorzystuje wiedzę o kontekstach, w jakich może być on odczytywany; poznaje niezbędne dla lektury fakty z historii literatury i innych dziedzin humanistyki; odczytuje rozmaite sensy dzieła; dokonuje interpretacji porównawczej.

III. Tworzenie wypowiedzi.

Zdający buduje wypowiedzi o wyższym stopniu złożoności; stosuje w nich podstawowe zasady logiki i retoryki; ma świadomość własnej kompetencji językowej.

Szczegółowe wymagania egzaminacyjne

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.	
1. Czytanie i słuchanie. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grup zdań uporządkowanych w akapicie, odróżnia znaczenie realne i etymologiczne) oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości; 2) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), politycznych (przemówienie) i popularnonaukowych; wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte; 3) rozpoznaje typ nadawcy i adresata tekstu; 4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście; 5) wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym, dokonuje jego logicznego streszczenia; 6) rozróżnia w dialogu odpowiedzi właściwe i unikowe; 7) rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję; 8) rozpoznaje pytania podchwytliwe i sugerujące odpowiedź. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) czyta utwory stanowiące konteksty dla tekstów kultury poznawanych w szkole; 2) twórczo wykorzystuje wypowiedzi krytycznoliterackie i teoretycznoliterackie (np. recenzja, szkic, artykuł, esej); 3) rozpoznaje retoryczną organizację wypowiedzi – wskazuje zastosowane w niej sposoby osiągnięcia przejrzystości i sugestywności; 4) rozpoznaje mechanizmy nowomowy charakterystyczne dla systemów totalitarnych.

2. Samokształcenie i docieranie do informacji. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) szuka literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień; selekcjonuje ją według wskazanych kryteriów; 2) korzysta ze słowników i leksykonów. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) samodzielnie wybiera do lektury teksty, stosując różne kryteria wyboru, które potrafi uzasadnić; 2) adiustuje tekst na poziomie elementarnym.
3. Świadomość językowa. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) analizuje i definiuje (w razie potrzeby z pomocą słowników) znaczenia słów; 2) zna pojęcia znaku i systemu znaków; rozróżnia znaki werbalne i niewerbalne, ma świadomość ich różnych funkcji i sposobów interpretacji; 3) zna pojęcie aktu komunikacji językowej i wskazuje jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, kontekst), dostrzega i omawia współczesne zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet); 4) rozpoznaje i nazywa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną – w tym perswazyjną); 5) rozpoznaje w czytanych tekstach oraz wypowiedziach mówionych stylizację, rozróżnia jej rodzaje (archaizację, dialektyzację, kolokwializację) i określa funkcje; 6) rozróżnia pojęcia błędu językowego i zamierzonej innowacji językowej, poprawności i stosowności wypowiedzi; rozpoznaje i poprawia różne typy błędów językowych; 7) odróżnia słownictwo neutralne od emocjonalnego i wartościującego, oficjalne od swobodnego. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) postrzega styl potoczny jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżniają się inne style: artystyczny, naukowy, urzędowy, publicystyczny.

<p>II. Analiza i interpretacja tekstów kultury. Zdający zna teksty literackie i inne teksty kultury wskazane przez nauczyciela.</p>	
<p>1. Wstępne rozpoznanie. Zdający:</p>	
<p>1) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;</p> <p>2) określa problematykę utworu;</p> <p>3) rozpoznaje konwencję literacką (stałe pojawianie się danego literackiego rozwiązania w obrębie pewnego historycznie określonego zbioru utworów).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>
<p>2. Analiza. Zdający:</p>	
<p>1) wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje (poznane wcześniej, a ponadto: oksymorony, synekdochy, hiperbole, elipsy, paralelizmy) oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje; dostrzega w czytanych utworach cechy charakterystyczne określonej epoki (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność);</p> <p>2) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła, sytuacja liryczna, akcja);</p> <p>3) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty (dostrzega cechy wspólne i różne).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) wskazuje związki między różnymi aspektami utworu (estetycznym, etycznym i poznawczym);</p> <p>2) dostrzega przemiany konwencji i praktykę ich łączenia (synkretyzm konwencji i gatunków);</p> <p>3) rozpoznaje aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne) oraz ich funkcję ideową i kompozycyjną, a także znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej;</p> <p>4) dostrzega w czytanych utworach: parodię, parafrazę;</p> <p>5) rozpoznaje i charakteryzuje styl utworu, np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego.</p>

3. Interpretacja. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji); 2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne); 3) porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich; 4) odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) dostrzega i komentuje estetyczne wartości utworu literackiego; 2) przeprowadza interpretację porównawczą utworów literackich; 3) w interpretacji eseju wykorzystuje wiedzę o ich cechach gatunkowych; 4) konfrontuje tekst literacki z innymi tekstami kultury np. plastycznymi, teatralnymi, filmowymi.
4. Wartości i wartościowanie. Zdający:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) dostrzega związek języka z wartościami, rozumie, że język podlega wartościowaniu, (np. język jasny, prosty, zrozumiały, obrazowy, piękny), jest narzędziem wartościowania, a także źródłem poznania wartości (utrwalonych w znaczeniach nazw wartości, takich jak: dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, równość, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, niepodległość, tolerancja); 2) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości narodowe i uniwersalne; 3) dostrzega w świecie konflikty wartości (np. równości i wolności, sprawiedliwości i miłosierdzia) oraz rozumie źródła tych konfliktów. 	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) wskazuje różne sposoby wyrażania wartościowań w tekstach.

III. Tworzenie wypowiedzi.	
1. Mówienie i pisanie. Zdający:	
<p>1) tworzy dłuższy tekst pisany **lub mówiony (rozprawka, interpretacja utworu literackiego lub fragmentu) zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;</p> <p>2) przygotowuje wypowiedź (wybiera formę gatunkową i odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);</p> <p>3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie);</p> <p>4) **publicznie wygłasza przygotowaną przez siebie wypowiedź, dbając o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i donośność głosu);</p> <p>5) opracowuje redakcyjnie własny tekst (dokonuje uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminuje przypadkową niejednoznaczność wypowiedzi);</p> <p>6) wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza konspekt, cytuje).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego, a ponadto:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tworzy wypowiedzi ze świadomością ich funkcji sprawczej; 2) ocenia własną kompetencję językową (poprawność gramatyczną i słownikową) oraz kompetencję komunikacyjną (stosowność i skuteczność wypowiedzania się).
2. Świadomość językowa. Zdający:	
<p>1) operuje słownictwem z określonych kręgów tematycznych (na tym etapie rozwijanym i koncentrującym się przede wszystkim wokół tematów: Polska, Europa, świat – współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja, polityka).</p>	<p>spełnia wymagania określone dla poziomu podstawowego.</p>

Teksty kultury

(* oznacza lekturę obowiązkową)

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
* <i>Bogurodzica</i> ; * Jan Kochanowski – wybrane pieśni, treny (inne niż w gimnazjum) i psalm; Adam Mickiewicz * <i>Dziadów część III</i> , * <i>Pan Tadeusz</i> ; Bolesław Prus * <i>Lalka</i> ; Stanisław Wyspiański * <i>Wesele</i> ;	Teksty określone dla poziomu podstawowego, a ponadto inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela.
* Bruno Schulz – wybrane opowiadanie; Witold Gombrowicz * <i>Ferdydurke</i> (w całości lub w części); wiersze wybranych poetów; inne utwory literackie wybrane przez nauczyciela.	
Inne:	
wybrane filmy z twórczości polskich reżyserów; homilia Jana Pawła II wygłoszona 2 czerwca 1979 roku w Warszawie na placu Zwycięstwa (Piłsudskiego) – nagranie telewizyjne.	jak dla poziomu podstawowego, a ponadto: wybrane filmy z klasyki kinematografii światowej; spektakle teatralne (w tym Teatru TV).

2. Komentarz do wymagań egzaminacyjnych

2.1. Wymagania egzaminacyjne a podstawa programowa – zakres zmian

Zakres zmian w zapisach wymagań egzaminacyjnych w stosunku do zapisów podstawy programowej z języka polskiego jest zróżnicowany w zależności od obszaru umiejętności, którego dotyczy. Podstawa programowa z języka polskiego wskazuje trzy podstawowe obszary umiejętności, które powinien opanować uczeń na zakończenie wskazanego etapu edukacji. Są to:

- I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.
- II. Analiza i interpretacja tekstów kultury.
- III. Tworzenie wypowiedzi.

W zakresie wymagań ogólnych nie dokonano żadnych ograniczeń i wszystkie zapisy zawarte w podstawie programowej, stanowiące wykaz podstawowych kierunków kształcenia, stały się również podstawą wymagań egzaminacyjnych na poziomie ogólnym zarówno na III, jak i IV etapie edukacyjnym na poziomie podstawowym.

Zmiany nastąpiły w wymaganiach szczegółowych, w każdym ze wskazanych etapów. Ich prześledzenie oraz zasadność, omówione poniżej, powinny stanowić wskazówkę do uporządkowania planu przygotowania ucznia do egzaminu maturalnego z języka polskiego w roku szkolnym 2020/2021.

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

to pierwszy obszar umiejętności, w którym zredukowano zapisy wymagań.

1. Czytanie i słuchanie

Pierwszy obszar umiejętności uznano za szczególnie ważny zarówno w dydaktyce, jak i na egzaminie. W związku z tym zapisane w podstawie umiejętności pozostawiono bez zmian na III etapie edukacyjnym, a na etapie IV usunięto wymaganie 1.9) rozpoznaje manipulację językową w tekstach reklamowych, w języku polityków i dziennikarzy.

Na **poziomie rozszerzonym** zrezygnowano w tym obszarze z zapisu podstawy programowej 1.3) porównuje tekst linearny i hipertekst rozumiany jako wypowiedź nieciągła, nielinearna, stanowiąca system powiązanych segmentów tekstowych, łączonych dowolnie przez użytkownika języka w każdorazowym akcie odbioru. Rezygnacja z tego zapisu ogranicza możliwość sprawdzania wskazanej w zapisie problematyki jako podstawy tekstu źródłowego dołączonego do tematu wypowiedzi argumentacyjnej.

2. Samokształcenie

W tym obszarze zdecydowanie ograniczone zostały wymagania egzaminacyjne. Zasadniczym wymaganiem w tym zakresie, zapisanym na III etapie edukacyjnym, pozostała umiejętność korzystania ze słowników, w tym szczególnie słownika poprawnej polszczyzny (dostępny w czasie egzaminu maturalnego dla zdających). W zapisie tego wymagania zrezygnowano ze wskazanych w podstawie programowej słowników: frazeologicznego, wyrazów obcych synonimów, antonimów oraz szkolnego słownika terminów literackich.

Zrezygnowano z umiejętności obejmujących samokształcenie oznaczone w podstawie programowej jako:

- 2.1) samodzielnie dociera do informacji – w książkach, prasie, mediach elektronicznych oraz w wypowiedziach ustnych;
- 2.2) stosuje zasady korzystania z zasobów bibliotecznych, wyszukuje w bibliotece źródła potrzebnych informacji.

Podobnie rzecz ma się na IV etapie edukacyjnym. Zrezygnowano z zapisów:

- 2.3) tworzy przedmiotowe bazy danych zawierające informacje zdobywane w toku nauki;
- 2.4) sporządza opis bibliograficzny książki i artykułu, zapisów elektronicznych, bibliografię wybranego tematu.

Zredukowano również częściowo zapisy 2.1), usuwając uszczegółowienie wymagania dotyczące korzystania z zasobów bibliotecznych w wyborze literatury, a także pozostawiono podstawową część zapisu 2.2) dotyczącego korzystania ze słowników i leksykonów, bez wskazania różnego typów słowników, niedostępnych w warunkach egzaminacyjnych.

Redukcja wymagań egzaminacyjnych w tym zakresie podyktowana została ograniczeniem możliwości sprawdzania w warunkach egzaminacyjnych umiejętności z tego obszaru.

3. Świadomość językowa

Niewielkiej redukcji dokonano również w zakresie umiejętności kluczowej, która określa kompetencje językowe i komunikacyjne uczniów.

Z wymagań egzaminacyjnych wskazanych na III etapie edukacyjnym usunięto zapisy oznaczone w podstawie programowej jako:

- 3.4) rozpoznaje cechy kultury i języka swojego regionu;
- 3.9) rozpoznaje temat słowotwórczy i formant w wyrazach pochodnych i wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym.

Pozostałe umiejętności stanowią podstawę poprawnych wypowiedzi wymaganych na egzaminie zarówno w zadaniach otwartych krótkiej odpowiedzi w części testowej, jak i podstawę umiejętności językowych wymaganych do napisania poprawnie wypracowania.

W zapisach z IV etapu edukacyjnego usunięto wymaganie oznaczone w podstawie programowej jako:

- 3.5) wskazuje w czytanych tekstach i analizuje przykłady odmian terytorialnych, środowiskowych i zawodowych polszczyzny.

Ograniczono również zapis wymagania 3.2), usuwając z niego konieczność uzasadniania, że język jest systemem znaków.

Warto zwrócić także uwagę na pozostawione w wymaganiach egzaminacyjnych zapisy dotyczące świadomości językowej przyszłych maturzystów, bo to od ich opanowania zależy w dużej mierze pozytywny wynik egzaminu. Dokonane w tym obszarze ograniczenia nie naruszają spójności pozostałych zapisów i umożliwiają przygotowanie przyszłych maturzystów do sprostania wymaganiom rozumienia tekstów źródłowych zamieszczonych w arkuszu, rozumienia poleceń sformułowanych w zadaniach i udzielania poprawnych językowo odpowiedzi nie tylko na egzaminie z języka polskiego, ale także na egzaminach maturalnych z innych przedmiotów.

Zredukowano natomiast wymagania egzaminacyjne na **poziomie rozszerzonym**, rezygnując z zapisów podstawy programowej oznaczonych jako:

- 3.1) rozróżnia i omawia na wybranych przykładach funkcje języka – poznawczą (kategoryzowanie świata), komunikacyjną (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) oraz społeczną (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej – regionalnej, środowiskowej, narodowej);
- 3.2) dostrzega związek języka z obrazem świata;
- 3.3) rozpoznaje i wskazuje wybrane cechy języka polskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich; sytuuje polszczyznę na tle innych języków używanych w Europie.

Pozostawiono jako wymaganie egzaminacyjne kluczowy zapis dotyczący stylu potocznego jako centrum systemu stylowego polszczyzny.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury to kolejny obszar umiejętności, który stanowi trzon wymagań egzaminacyjnych na maturze z języka polskiego. Obejmuje on aż cztery bloki umiejętności, które powinien opanować przyszły maturzysta. Redukcje w tym zakresie są niewielkie.

1. Wstępne rozpoznanie

Wymagania w tym zakresie pozostały bez zmian na obu etapach edukacyjnych. Określone w zapisach umiejętności są kluczowe do pracy z tekstami kultury, rozpoznawania i określania ich problematyki, rozpoznawania konwencji utworów, o których będzie pisał zdający.

2. Analiza

Nie zmieniły się wymagania określone w podstawie programowej jako umiejętności na III etapie edukacyjnym. Na etapie IV wśród wymagań nie znalazł się zapis oznaczony w podstawie programowej jako 2.3) dotyczący analizowania tekstów dawnych, dostrzegania różnic językowych (fonetycznych, leksykalnych) wynikających ze zmian historycznych. Na **poziomie rozszerzonym** zredukowano zapis 2.4), usuwając z niego trawestację oraz umiejętność wskazywania wzorców tekstowych dla parodii i parafrazy.

3. Interpretacja

Ten obszar uznano za kluczowy ze względu na konieczność interpretowania tekstów źródłowych zamieszczonych w zadaniach rozszerzonej odpowiedzi oraz wykorzystania innych tekstów kultury jako podstawy argumentacji.

Na III etapie edukacyjnym usunięto z wymagań zapis oznaczony w podstawie programowej jako 3.3) interpretuje głosowo wybrane utwory literackie (recytowane w całości lub we fragmentach).

Na IV etapie edukacyjnym mamy do czynienia z jednym ograniczeniem na **poziomie rozszerzonym** – zrezygnowano z umiejętności interpretacji felietonu i znajomości jego cech gatunkowych.

4. Wartości i wartościowanie

Ten obszar umiejętności pozostał w całości w wymaganiach egzaminacyjnych.

III. Tworzenie wypowiedzi to trzeci obszar umiejętności stanowiących podstawę wymagań egzaminacyjnych. Obejmuje ważne dla egzaminu umiejętności mówienia i pisanie oraz świadomości językowej z nimi związanej.

1. Mówienie i pisanie

Wymagania egzaminacyjne w tym obszarze umiejętności zostały znacząco ograniczone w stosunku do zapisów podstawy programowej na III etapie edukacyjnym. W zapisach wymagania 1.1) nie znalazło się tworzenie urozmaiconego kompozycyjnie opowiadania, opisu zwykłych przedmiotów jako form niesprawdzanych na egzaminie maturalnym.

Ograniczono również sprawdzanie form użytkowych, takich jak życiorys, CV, list motywacyjny i dedykacja. Ograniczono również zapis umiejętności 1.4), rezygnując ze szczegółowego rozwinięcia określającego formę zapisu tekstu napisanego przez maturzystę. Także wymagania zapisane w oznaczeniu 1.6) ograniczono do przestrzegania zasad etyki mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych, bez dodatkowych uszczegółowień zapisanych w tym punkcie podstawy programowej. Usunięto z wymagań punkt 1.8) świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji. Na IV etapie edukacyjnym dokonano niewielkiej korekty form wypowiedzi w zapisie 1.1), rezygnując z recenzji i referatu, oraz umiejętności sporządzania przypisu, która to umiejętność nie znalazła się w zapisie wymagań oznaczonych jako 1.6).

Ważną kwestią pozostały oznaczenia zastosowane w wykazie umiejętności, które dotyczą tworzenia spójnych wypowiedzi ustnych. Na III etapie edukacyjnym są to: wymaganie 1.1) oraz wyróżnienie w zapisie 1.7) dotyczące zwracania się do rozmówcy z zachowaniem zasad etykiety językowej. Podobne oznaczenia znalazły się w wymaganiach na IV etapie edukacyjnym i odnoszą się do zapisów oznaczonych jako 1.1) – tworzenie tekstu mówionego oraz zapisu 1.4) – publicznego wygłoszenia przygotowanej przez siebie wypowiedzi. Przyczyną niniejszych wskazań jest decyzja o ograniczeniu zasad przystąpienia do egzaminu ustnego w roku szkolnym 2020/2021.

2. Świadomość językowa

Ten obszar umiejętności uznano za kluczowy w tworzeniu wypowiedzi, w związku z tym pozostał w całości w wymaganiach egzaminacyjnych.

2.2. Teksty kultury w wymaganiach egzaminacyjnych

Jednym z podstawowych warunków napisania wypracowania jest znajomość tekstów kultury. W rozprawce problemowej, która jako forma obowiązuje na poziomie podstawowym, oraz wypowiedzi argumentacyjnej, redagowanej przez maturzystów przystępujących do egzaminu na poziomie rozszerzonym, zapisane zostało wymaganie odwołania do tekstów kultury jako podstawy uzasadnienia własnego stanowiska. Zdający ma też obowiązek – jeżeli polecenie do rozprawki problemowej tego wymaga – sformułować argumenty na podstawie dołączonego do polecenia fragmentu tekstu literackiego i, jeśli jest to fragment lektury obowiązkowej oznaczonej gwiazdką, wykazać się znajomością tejże lektury, wykorzystując jej problematykę w uzasadnieniu.

Znajomość tekstów kultury to również podstawa do wykorzystania w interpretacji tekstu poetyckiego lub interpretacji porównawczej kontekstów literackich i kulturowych pogłębiających odczytanie tekstów.

W wymaganiach z obu etapów edukacyjnych pozostawiono lektury oznaczone gwiazdką. To teksty, których znajomością powinien wykazać się na egzaminie maturzysty. Wśród wymagań znalazły się również zapisy wskazujące na inne teksty kultury (teksty literackie, filmy, spektakle Teatru Telewizji, o których wyborze zdecyduje nauczyciel).

2.3. Egzamin maturalny z języka polskiego w roku szkolnym 2020/2021

Zmiana i ograniczenie wymagań egzaminacyjnych łączą się ze zmianami w zakresie egzaminu maturalnego z języka polskiego.

Język polski jako przedmiot obowiązkowy na poziomie podstawowym

Czas trwania egzaminu: 170 minut.

Maksymalna liczba punktów za rozwiązanie zadań: 70,

w tym:

część 1: czytanie ze zrozumieniem, argumentowanie, znajomość zasad i posługiwanie się poprawną polszczyzną – 20 pkt (ok. 12–15 zadań – głównie otwartych – opartych na dwóch tekstach);

część 2: wypracowanie – 50 pkt.

W roku 2020/2021 będą to **trzy tematy** wypracowania do wyboru: dwie rozprawki oraz interpretacja tekstu poetyckiego.

Jeden temat rozprawki – ze wskazaną lekturą obowiązkową, drugi temat rozprawki – z tekstem spoza kanonu lektur obowiązkowych.

Część ustna – nieobowiązkowa

Mogą przystąpić do niej osoby, którym wynik z części ustnej jest potrzebny w postępowaniu rekrutacyjnym do szkoły wyższej.

Język polski jako przedmiot nadobowiązkowy na poziomie rozszerzonym

Egzamin na poziomie rozszerzonym przeprowadzony zostanie na podstawie wymagań egzaminacyjnych, zawierających ograniczony zakres wymagań podstawy programowej.

Czas trwania egzaminu: 180 minut.

Maksymalna liczba punktów za rozwiązanie zadania: 40.

Do wyboru dwa tematy – wypowiedź argumentacyjna oraz interpretacja porównawcza.

W roku 2020/2021 przystąpienie do egzaminu na poziomie rozszerzonym jest **nieobowiązkowe**.

2.4. Jak sprostać wyzwaniu?

Na wymagania egzaminacyjne należy spojrzeć kompleksowo. Dopiero analiza ich wzajemnych powiązań pozwala na dobre sporządzenie planu pracy z uczniami przygotowującymi się do najważniejszego w życiu egzaminu – egzaminu maturalnego.

Czytanie i mówienie to umiejętności podstawowe. Szczególnie czytanie tekstu i pełne jego rozumienie stanowi podstawę wszelkich innych czynności, które w związku z tekstem należy wykonać na egzaminie. Dotyczy to zarówno tekstów publicystycznych, popularnonaukowych czy naukowych, będących podstawą testu, ale także – w przypadku tekstów naukowych – podstawą wypowiedzi argumentacyjnej, formy wymaganej na poziomie rozszerzonym, jak i tekstów literackich. Zwłaszcza te ostatnie wymagają rozumienia treści dosłownych i niedosłownych obecnych w zmetaforyzowanym najczęściej tekście literackim.

Zaproponowane poniżej kompleksowe spojrzenie na wymagania ma na celu przybliżenie sposobu pracy z uczniem.

Jednym z takich wymagań jest zapisana na poziomie podstawowym w obszarze mówienia i pisania **umiejętność wykonywania różnych działań na tekście cudzym (1.6)**, między innymi **streszczania, parafrazowania, sporządzania konspektu i cytowania**. Każda z tych umiejętności wymaga wielu innych. Ich katalog jest obszerny i warto mu poświęcić uwagę.

Wymaganiem stawianym maturzyście jest umiejętność sporządzania konspektu, która ma charakter kluczowy dla kilku pozostałych umiejętności. Żeby ją opanować, uczeń musi tekst przeczytać i zrozumieć, czyli sprostać wymaganiom z obszaru I na III etapie edukacyjnym: 1.3); 1.4); 1.6); 1.7); i na IV etapie edukacyjnym: 1.1); 1.2).

Sporządzanie konspektu, czyli planu odtwórczego tekstu, jest ważną umiejętnością. W konspekcie w sposób zwięzły zapisujemy jego zawartość. Jak pisze Jerzy Bartmiński: „Plan odtwórczy – czyli spis treści, jest wykonywany na gotowym tekście i powstaje w wyniku jego analizy tematologicznej”³.

Analiza tematologiczna to nic innego jak ustalenie w wyniku analizy tematu tekstu i tego, co na ten temat powiedziano w tekście. Już samo objaśnienie wskazuje, że analiza tematologiczna jest także podstawą przygotowania streszczenia tekstu, do którego dobrą drogą jest właśnie sporządzanie planów odtwórczych (konspektowanie).

³ Bartmiński J., (2012), *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Jerzy Bartmiński proponuje dwa rodzaje planów odtwórczych: werbalny i nominalny. Przy sporządzaniu pierwszego z nich operujemy pełnymi zdaniami, zawierającymi informacje o treści tekstu. Podstawą planu nominalnego są równoważniki zdania⁴.

Plany odtwórcze tekstu możemy sporządzać w różny sposób. Ważny jest przy tym dobór tekstu. Można skorzystać z zamieszczonych w arkuszach egzaminacyjnych z lat poprzednich tekstów źródłowych, stanowiących podstawę testów egzaminacyjnych, można w tym celu wykorzystać teksty naukowe – podstawę wypowiedzi argumentacyjnych w arkuszach na poziomie rozszerzonym. Można również wykorzystać fragmenty tekstów literackich dołączonych do tematu rozprawki problemowej.

Tworzenie planu odtwórczego tekstu literackiego może stanowić dobrą podstawę do wybierania istotnych elementów z problematyki tekstu, które uczeń wykorzysta w budowaniu argumentacji.

Arkusze egzaminacyjne z lat poprzednich zamieszczone są na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej pod adresem: <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-w-nowej-formule/arkusze/>

Propozycja ćwiczenia rozwijającego umiejętność tworzenia planu odtwórczego

Zaplanuj pracę z tekstem źródłowym w czasie lekcji prowadzonej zdalnie.

Wybierz odpowiedni tekst popularnonaukowy i sformułuj polecenia:

- a) Każdy z akapitów tekstu opatrzyć tytułem, który w pełni odda treść tego akapitu.
- b) Do każdego z akapitów tekstu ułożyć pytanie, na które odpowiada cały akapit.
- c) Każdy z akapitów opatrzyć jednym słowem kluczowym dla treści całego akapitu.

Proponowane ćwiczenie może stanowić podstawę do wyboru najtrafniejszych rozwiązań uczniowskich oraz analizy istotnych elementów treści akapitów jako podstawy tworzenia podanych zapisów. Jest ono także przykładem tego, co Bartmiński nazywa nicowaniem tekstu⁵. Nicowanie tekstu to nic innego jak ujawnianie podskórnie w tekście istniejących pytań, na które odpowiedziami są kolejne zdania tekstu.

W dotychczasowej praktyce egzaminacyjnej pojawiały się zadania, których podstawą było nie tylko rozumienie treści akapitów, ale tworzenie elementów planu odtwórczego tekstu i jego nicowanie.

⁴ Bartmiński J., (2012), *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

⁵ Bartmiński J., *op.cit.*

Przykład – zadanie do tekstu Ryszarda Koziółka *Mój dziwny Sienkiewicz***Zadanie 1. (0–2)**

Z podanych pytań wybierz te, na które odpowiedzi dają wskazane akapity tekstu, i wpisz do tabeli oznaczenia literowe tych pytań. Każdemu akapitowi przyporządkuj jedno pytanie.

- a) Jakie narodowe mity kreuje Sienkiewicz w swoich dziełach?
- b) Jaki wizerunek Sienkiewicza wyłania się z korespondencji i z opowieści o nim?
- c) Która z licznych podróży Sienkiewicza przyniosła mu światowy rozgłos?
- d) Jak swoją twórczość postrzegał finalnie sam Sienkiewicz?
- e) Co z dorobku Sienkiewicza jest rozpoznawalne również poza granicami kraju?
- f) Jaki wpływ na życie rodzinne Sienkiewicza miała zdobyta przez niego popularność?

Akapit	Pytanie
3.	
4.	
7.	

Plan odtwórczy tekstu (konspekt) jest także dobrą podstawą do ćwiczenia w tworzeniu streszczenia logicznego tekstu. Kryteria oceny streszczenia wskazują wyraźnie, jakie elementy muszą się w nim znaleźć. Streszczenie logiczne wymaga określenia tematu tekstu streszczanego oraz tego, co na ten temat powiedziano w tekście. Plan odtwórczy to nic innego jak rekonstrukcja powyższych wymagań. Analiza zapisanych zdań (pytań, tytułów) czy równoważników zdań (zależnie od formy planu) pozwala na rekonstrukcję myślenia autora tekstu, a co za tym idzie na odtworzenie głównej myśli i sposobu jej rozwijania w tekście.

Ważnymi etapami w pracy nad streszczeniem są zrozumienie i interpretacja tekstu streszczanego (wymagania z obszaru odbioru i rozumienia tekstu) oraz odtworzenie logicznej struktury tekstu, a nie jego ciągu linearnego. Zapisy w planie odtwórczym pomogą w tym zakresie zsyntetyzować problematykę kolejnych akapitów i zastąpić odtworzenie linearne zapisem problemowym.

Kolejne wymagania egzaminacyjne, których opanowanie ułatwi napisanie streszczenia, wiążą się ściśle ze świadomością językową ucznia. Należą do nich umiejętne stosowanie synonimiki leksykalnej i składniowej, która posłuży w budowaniu uogólnień.

Także świadome wykorzystywanie konstrukcji składniowych to ważna umiejętność, stanowiąca podstawę napisania spójnego streszczenia.

Ważnym ćwiczeniem w osiągnięciu wypowiedzi o dobrym poziomie uogólnienia oraz spójności i poprawności językowej jest przekształcanie zdań wielokrotnie złożonych na zdania pojedyncze z zachowaniem wszystkich istotnych informacji ze zdania nadrzędnego. Możemy osiągnąć pożądany efekt poprzez ćwiczenia w przekształcaniu zdań wielokrotnie złożonych na zdania pojedyncze rozwinięte w taki sposób, aby przekształcone zdanie zawierało wszystkie informacje ze zdania złożonego.

Warto zauważyć kolejny związek między umiejętnościami wymaganymi na egzaminie. Zbudowanie poprawnego streszczenia, z wyraźnie zarysowanym tematem i rozpoznaniem rematem (tym, co na ten temat powiedziano w tekście), właściwym poziomem uogólnienia oraz logicznym, spójnym przedstawieniem problematyki tekstu źródłowego, może stanowić dobrą podstawę do formułowania wniosków argumentacyjnych.

Kolejny związek między dobrze opanowaną umiejętnością tworzenia streszczenia logicznego tekstu a umiejętnością tworzenia własnego tekstu występuje w przypadku jednego z wymagań związanych z wypowiedzią argumentacyjną na poziomie rozszerzonym.

Maturzysta powinien rozpoznać główny problem w tekście naukowym zamieszczonym w arkuszu. Powinien również zrekonstruować stanowiska autora tekstu wobec problemu, który w tekście porusza. Podstawą rekonstrukcji stanowiska autora i przedstawienia go w tekście może być umiejętnie wykorzystane streszczenie logiczne. Zbudowanie poprawnego streszczenia, z wyraźnie zarysowanym tematem i rozpoznaniem rematem, właściwym poziomem uogólnienia oraz logicznym, spójnym przedstawieniem problematyki tekstu źródłowego, stanowi dobrą podstawę do formułowania wniosków argumentacyjnych.

2.5. Akapity i argumenty – naczynia połączone

Budowanie argumentacji to kluczowa umiejętność. Dotyczy nie tylko formułowania krótkich, zwięzłych argumentów w teście, ale i rozumienia oraz dokonywania operacji na tekście.

Takie polecenia na egzaminie maturalnym stanowią normę. Ważne, żeby sobie uświadomić związek tychże poleceń z części testowej z umiejętnością argumentowania własnego stanowiska w wypracowaniu, które trzeba napisać w drugiej części arkusza egzaminacyjnego.

Warto przypomnieć, czym jest argument i jak budować argumentację w wypracowaniu. Argument (łac. *argumentum*) to rodzaj konkluzji formułowanej na podstawie przesłanek znajdujących się w tekście. Argument prezentowany jest

w wypowiedzi w szerszym kontekście. Wypowiedź argumentacyjna, także rozprawka, zawiera szereg argumentów, które służą uzasadnianiu własnego stanowiska.

Podstawą każdej wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym jest budowanie wywodu w ten sposób, aby uzasadnić w nim sformułowaną przez siebie tezę, założenie czy przyjętą hipotezę. Podstawową jednostką segmentacji tekstu argumentacyjnego jest akapit. To właśnie budowanie akapitu sprawia maturzystom najwięcej problemów. Aby zatem właściwie przygotować ucznia do stworzenia przekonującego uzasadnienia w wypracowaniu, warto pracować z nim nad budowaniem akapitów.

Należy w tym miejscu przypomnieć znaczenie segmentacji tekstu. Tak o nim piszą autorki *Praktycznej stylistyki nie tylko dla polonistów*⁶:

„[...] segmentacja tekstu na akapity jest formą organizacji znaczeń. Akapity mają bowiem za zadanie przygotować czytelnika do zachodzących w toku tekstu zmian. Pojawiają się zazwyczaj wraz ze zmianą scenerii, czasu, konfiguracji uczestników sytuacji czy też przy zmianie kierunku argumentacji tekstu”.

Szczególne znaczenie ma świadomość, że akapity porządkują argumentację w tekście. Z tego punktu widzenia ważna jest także ich budowa. Zarówno autorki *Praktycznej stylistyki nie tylko dla polonistów*, jak i autorka książki *Jak dobrze pisać? Od myśli do tekstu*⁷, Jolanta Maćkiewicz wyróżniają w wielu innych trzy podstawowe rodzaje akapitów: akapit analityczny, podstawowy w budowaniu argumentacji, akapit syntetyczny, charakterystyczny dla części wypowiedzi zawierających podsumowania, oraz akapit tranzytywny (łączy), krótki akapit zawierający podsumowanie wcześniejszych rozważań i sygnalizujący przejście do dalszej części tekstu.

Z perspektywy budowania uzasadnień w tekstach argumentacyjnych szczególne znaczenie mają ćwiczenia w budowaniu akapitów analitycznych, zawierających argumentację. Zgodnie z zaproponowaną przez J. Maćkiewicz konstrukcją tego kluczowego dla uzasadniania własnego zdania akapitu można zaproponować uczniom ćwiczenia w budowaniu takich uzasadnień.

Proponowane ćwiczenie

1. Formułujemy dowolną tezę do tematu:

Czym może być dla człowieka prawda? Rozważ problem i uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do fragmentu powieści Fiodora Dostojewskiego

⁶ Wolańska E., (2003), *Kompozycja i spójność wypowiedzi językowej. Strategiczne pozycje tekstowe*, [w:] Bańkowska E., Mikołajczuk A. (red.), (2003), *Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów*, Warszawa: Książka i Wiedza.

⁷ Maćkiewicz J., (2014), *Jak dobrze pisać? Od myśli do tekstu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Zbrodnia i kara oraz do wybranych tekstów kultury. Twoja praca powinna zawierać co najmniej 250 słów.

2. Uczniowie redagują akapit analityczny, w którym formułują argument, ilustrują go przykładem i w zakończeniu akapitu sformułują wniosek częściowy powiązany z tezą.
3. Akapit analityczny redagują według podanego schematu:
 - a) jedno/dwa zdania nawiązujące do tezy,
 - b) główna myśl akapitu (wypowiedzenie tematowe wokół którego budowana jest argumentacja),
 - c) argument uzasadniający główną myśl zilustrowanym przykładem z wybranego tekstu kultury,
 - d) wniosek częściowy zamykający akapit i powiązany z tezą.

Zaproponowany tu przegląd wymagań egzaminacyjnych i ich korelacji, jako podstawy myślenia o przygotowaniu ucznia do egzaminu maturalnego, pomoże ukierunkować działania dydaktyczne w taki sposób, aby zwrócić w nich szczególną uwagę na kluczowe, a jednocześnie sprawiające maturzystom dotychczas najwięcej problemów, zagadnienia zapisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego i obecne w zmodyfikowanych wymaganiach egzaminacyjnych na rok szkolny 2020/2021.

